

KS. MARIAN BRONIKOWSKI

**ŚWIATOWE DNI MŁODZIEŻY W KRAKOWIE
JAKO WYZWANIE
DLA DUSZPASTERSTWA MŁODZIEŻY W POLSCE**

Przeżywane w Krakowie Światowe Dni Młodzieży, Jubileusz Miłosierdzia oraz 1050. rocznica chrztu Polski były bez wątpienia najważniejszymi wydarzeniami religijnymi ostatniej dekady i stanowiły dla Kościoła szansę do rozbudzenia duszpasterstwa młodych Polaków. Duszpasterstwo to włącza się w działalność duszpasterską całego Kościoła i jest posługą zbawczą Kościoła wobec młodzieży szkolnej, pozaszkolnej, akademickiej i pracującej. Celem owej posługi powinno być ukształtowanie nowego człowieka w Chrystusie, doprowadzenie młodzieży do dojrzałości w wierze, a także rozwój młodzieży w wymiarze religijnym, intelektualnym, etycznym, emocjonalnym i społecznym¹. Kościół – wspólnota ludzi wierzących – w sposób szczególny powinna być odpowiedzialna za swoich młodych członków. Doświadczenie duszpasterskie przekonuje, że budowanie właściwej relacji z młodymi może przynieść liczne korzyści całej wspólnocie wierzących: młodzi potrzebują doświadczenia i obecności starszego pokolenia, to zaś może czerpać z młodzieńczego entuzjazmu i radości.

KS. MARIAN BRONIKOWSKI – dr teologii. Od 1988 r. związany jest z ziemią sieradzką poprzez pracę duszpasterską. W oparciu o ankietę „Religijność młodzieży a duszpasterstwo 2002” przeprowadził w rejonie sieradzkim diecezji włocławskiej badania w celu wykorzystania jej wyników w pracy naukowej, pisanej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie przy Katedrze Teologii Pastoralnej Fundamentalnej. Od 2006 r. kieruje jako proboszcz parafią Wszystkich Świętych w Sieradzu. Jest infułatem prepozytem kapituły bazyliki sieradzkiej, a od 2009 r. wikariuszem biskupim rejonu sieradzkiego.

¹ Zob. W. Pierożek, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii a duszpasterstwo młodzieży*, „Seminare”, 20(2004), s. 185.

O szczególnej roli młodego pokolenia przypomina także papież Franciszek pisząc w Liście do młodych z okazji prezentacji Dokumentu Przygotowawczego XV Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów 2018: „Chciałem, abyście byli w centrum uwagi, ponieważ zależy mi na was. [...] Także ku wam Jezus kieruje swój wzrok i zaprasza, aby do Niego przyjść. Drodzy młodzi, czy napotkaliście to spojrzenie? Czy usłyszeliście ten głos? Czy odczuliście ten bodziec, aby wyruszyć w drogę? Jestem pewien, że chociaż hałas i ogłuszenie zdają się panować w świecie, to wezwanie nadal rozbrzmiewa w waszej duszy, aby ją otworzyć na pełną radość. Będzie to możliwe, na ile także przy pomocy towarzyszenia przewodników będziecie umieli podjąć drogę rozeznania, aby odkryć Boży plan odnośnie do waszego życia”².

Przywołana wypowiedź papieża może być postrzegana nie tylko jako wyraz szczególnej troski Kościoła o młodych, ale także znak szczególnej otwartości na ich problemy i potrzeby. Potwierdzeniem wysuniętej tezy może być fakt przyjęcia przez papieża Franciszka podczas obrad synodalnych dziewięciu pytań od młodych całego świata, z prośbą by uczestnicy Synodu zechcieli się do nich ustosunkować. Pośród postawionych pytań na szczególną uwagę zasługuje pierwsze. Jego autorzy napisali: „My, młodzi, żyjemy zanurzeni w społeczeństwo, które jest hałaśliwe, pełne propozycji i wzorów. Szybko wkradają się między nas wątpliwości. Czujemy, że aby odnaleźć samych siebie, potrzebujemy czasu i przestrzeni. Gdzie je odnaleźć, abyśmy mogli prawdziwie wzrastać pośród tak wielu różnych głosów?” Godne uwagi wydaje się być także pytanie siódme. Młodzi ludzie mówią w nim: „My, millennialsi, otrzymujemy informacje i dzielimy się nimi na bieżąco, za pomocą mediów społecznościowych. Te informacje są niekiedy pożyteczne i prawdziwe. Ale wielokrotnie mogą też wyrządzać szkody nie do naprawienia. Jakie są kryteria i elementy, o których powinniśmy pamiętać, używając nowych technologii?”³.

Przywołane pytania młodych są nie tylko wyrazem ich ogromnej odpowiedzialności za siebie i otaczający ich świat, ale także wyraźnym znakiem wielu niepokojów doświadczanych przez młodych. Ich źródło tkwi niewątpliwie w otaczającej ich, nieustannie zmieniającej się rzeczywistości.

² Franciszek, pap., *List [...] do młodych przed Synodem*, <https://episkopat.pl/tekst-listu-ojca-swietego-franciszka-do-mloдых-przed-synodem/> [30.11.2018].

³ *O co młodzi pytali papieża i ojców synodalnych?*, <https://ekai.pl/o-co-mloдых-zapytali-papieza-i-ojcow-synodalnych/> [30.11.2018].

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie Światowych Dni Młodzieży jako swoistego fundamentu dla współczesnego duszpasterstwa młodzieży. Aby osiągnąć zamierzony cel, niezbędne wydaje się opisanie najpierw samych uczestników wspomnianego wydarzenia duszpasterskiego. W następnej kolejności warto przyjrzeć się bliżej młodym ludziom uczestniczącym w Światowych Dniach Młodzieży, a następnie poszukać nowych form docierania do młodych, przy jednoczesnym uwzględnieniu inicjatyw podejmowanych w ramach przygotowań do Światowych Dni Młodzieży w Krakowie.

1. Portret socjologiczny uczestników Światowych Dni Młodzieży

Wnikliwy ogląd warunków życia współczesnego człowieka pokazuje, że otaczający młodych świat nigdy jeszcze nie zmieniał się tak dynamicznie, jak ma to miejsce obecnie. Żyjący w „erze digitalizacji”, z charakterystyczną „otyłością informacyjną” młody człowiek musi niejednokrotnie sam decydować o tym, co dla niego dobre i wartościowe. Jednocześnie nie sposób nie zauważyć, że młody człowiek żyje nierzadko pośród ludzi mentalnie i kulturowo różniących się od niego⁴. Kim zatem jest współczesny młody wyznawca Chrystusa i jakie są jego potrzeby?

Dokumenty przygotowawcze XV Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów 2018 opisują współczesnych młodych jako osoby

⁴ Współczesna socjologia wyodrębnia kilka grup pokoleniowych, odróżniających się znacząco od współczesnej młodzieży. Zalicza do nich: *General Generation* – urodzeni przed 1946 rokiem. Ludzie z tego pokolenia mają na ogół poglądy konserwatywne, liczą się dla nich przede wszystkim pragmatyzm i praca – nie zaś przyjemności czy hedonizm. Żyją według zasady: „odpowiedzialność, obowiązki, honor i wiara” (co można by zastąpić polską triadą „Bóg, honor, ojczyzna”). *Baby boomers* to generacja osób urodzonych w latach 1946–1964. Nazwa tego pokolenia pochodzi od powojennego wzrostu urodzeń w USA (tzw. *baby boom*). Z przekorą nazywa się ich „dorobkiewiczami” – ze względu na ambicje bogacenia się, gromadzenia zasobów i rozmaitych dóbr. Życie widzą jako drabinę, po której wypada się nieustannie wspinać (kształcąc się, awansując, podwyższając swój status), starszych trzeba szanować (choćby wyłącznie ze względu na wiek), zasad przestrzegać, autorytetom bezwzględnie ufać – to wartości dla dzisiejszych pięćdziesięciolatków plus bardzo istotne, wdrukowane, przekazywane kolejnym pokoleniom (czasem oczywiście bezowocnie). Polakom urodzonym w czasach komunizmu przypisuje się ponadto cechy *homo sovieticus*, czyli roszczeniowość, podejrzliwość (choćby nie miała podstaw, dla zasady), ogólną nieufność. Pokolenie X 1965–1980 wyróżnia: lojalność wobec pracodawcy, są godni zaufania. Obserwują zastany ład już w sposób bardziej krytyczny. Potrafią być roszczeniowi. Stawiają na indywidualność, samorozwój i na osobistą wolność. – Zob. Don Tapscott, *Cyfrowa dorosłość. Jak pokolenie sieci zmienia nasz świat*, Warszawa 2010, s. 540; B. Hysa, *Zarządzanie różnorodnością pokoleniową*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej”, z. 97(2016), s. 387–389.

pomiędzy 16. a 29. rokiem życia⁵. Współczesna socjologia określa tę grupę wiekową mianem „pokolenia Y” i „pokolenia Z”⁶.

Pokolenie Y to generacja osób urodzonych od lat osiemdziesiątych do wczesnych lat dziewięćdziesiątych XX wieku (na świecie). W Polsce granice czasowe tego pokolenia są szersze – rozciągają się od lat osiemdziesiątych aż do końca lat dziewięćdziesiątych (obejmują lata 1980–1999)⁷. Przedstawiciele tego pokolenia to dorastający między schyłkiem popularności walkmana a narodzinami Google’a. Są oni biegle zorientowani w świecie technologii (szybciej się też uczą obsługi rozmaitych narzędzi czy aplikacji), a przy tym są mniej przywiązani do tradycji, bardziej elastyczni. Łatwiej przystosowują się do różnych okoliczności, poszukują nierzadko bezproblemowego, wygodnego życia.

Generacja Z to urodzeni w latach 2005–2016. To pierwsze pokolenie, które z technologiami jest oswojone już od urodzenia. Z większą wprawą niż ich rodzice i starsze rodzeństwo obsługuje smartfony, tablety i inne urządzenia elektroniczne. Technologię mają niejako we krwi – pozwala im to sprawnie funkcjonować w wirtualnym świecie i szybko analizować informacje. To sieciowi tubylcy. Ta generacja wykorzystuje Internet i media społecznościowe bardziej niż jakakolwiek inna grupa demograficzna. Aplikacje takie jak WhatsApp, Facebook, YouTube, Instagram, Snapchat są zainstalowane w niemal każdym smartfonie i używane wielokrotnie w ciągu dnia. Charakterystyczną cechą generacji Z jest również brak cierpliwości (jeśli czegoś chcą – to natychmiast muszą to mieć). Przyjaźnie pielęgnują tak w sieci, jak poza nią, przy czym z serwisów randkowych zaczynają korzystać już w wieku 14 lat, co może być związane z ich wczesną inicjacją seksualną. Charakteryzuje ich przekonanie, że niczego nie wolno przeoczyć, we wszystkim należy uczestniczyć, wszystko obejrzeć i udokumentować (choćby na smartfonie). Ponadto z badań wynika, że żyjący współcześnie młodzi ludzie są mniej refleksyjni, bo w sieci nie ma

⁵ Por. S. Kulpaczyński, *Psychologia rozwojowo-wychowawcza nie tylko dla katechetów*, Lublin 2009, s. 186–187, 225–226; B. Zazzo, *Oblicza młodości. Psychologia różnicowa wieku dorastania*, Warszawa 1972, s. 34.

⁶ Hysa, *Zarządzanie różnorodnością pokoleniową*, s. 389–390.

⁷ Różnice ram czasowych wynikają z tego, że jednym z czynników kształtujących pokolenie Y jest doświadczenie kapitalizmu i rozpowszechnienia nowych technologii. Te doświadczenia stały się udziałem Polaków dopiero po upadku komunizmu w 1989 roku, kiedy w Polsce nałożyły się na siebie dwa procesy: transformacji gospodarczej i upowszechnienia Internetu. Typowe dla pokolenia Y doświadczenia są więc dla Polaków doświadczeniami spóźnionymi w stosunku do ich rówieśników w Europie Zachodniej czy USA.

miejsca na to, żeby reagować refleksyjnie na jakiegokolwiek zdarzenia. Kliknięcie „lubię to” albo „przykro mi” na Facebooku stanowi dla wielu z nich jedyną formę wyrażania emocji, choć tematu przecież nie wyczerpuje, nie zastąpi wszak rozmowy czy głębszego namysłu nad otaczającą rzeczywistością.

Prawie nikt z tego pokolenia nie czyta gazet ani nie czerpie wiedzy o świecie z wiadomości telewizyjnych. Zamiast tego dla wielu osób poniżej 25 roku życia źródłem informacji są blogi, filmy na YouTube i wszelkie media społecznościowe. Mają zainstalowane blokady reklam, a smartfona używają nawet, gdy siedzą przed włączonym telewizorem (przynajmniej na czas emisji reklam). Oznacza to, że są niemal całkowicie odporni na reklamę klasyczną i bannerową. Kluczowym hasłem jest tu „ślepotą reklamowa”. Zaglądają do swoich telefonów komórkowych 150 razy w ciągu doby, a klasyczne media niemal dla nich nie istnieją.

Przedstawiciele pokolenia Y i pokolenia Z określa się często wspólnym mianem *millenialsów* ze względu na to, że zaczęli wchodzić na rynek pracy na przełomie dwóch tysiącleci (z ang. *millenium*). Substytutem religii i sposobem zaspokajania potrzeb duchowych są dla *millenialsów* za oceanem: zajęcia fitness, aktywność w mediach społecznościowych i – nawet – wizyty z przyjaciółmi w restauracjach. *Millenialsi* to niezwykle cenna grupa konsumentów, cenią bardzo jakość życia i poczucie przyjemności⁸.

Do tak postrzeganych odbiorców musi docierać także współczesne duszpasterstwo, by jednak było to możliwe, konieczne wydaje się nieustanne poszukiwanie nowych metod i form oddziaływania Kościoła na młodych.

2. Światowe Dni Młodzieży odpowiedzią na potrzeby młodych

Pośród wielu działań duszpasterskich skierowanych do młodych w ostatnim dziesięcioleciu godne uwagi wydają się być te, które związane są ze Światowymi Dniami Młodzieży, także dniami młodzieży przeżywanymi w roku 2016 w Polsce, w Krakowie. Wszystkie Światowe Dni Młodzieży – według zamysłu ich inicjatora i patrona, św. Jana Pawła II – opierają się na jednej myśli biblijnej, która często nawiązuje do duchowości danego miasta – gospodarza Światowych Dni Młodzieży. W programie

⁸ Por. K. Święś, *Obraz współczesnej młodzieży w Polsce*, „Warszawskie Studia Pastoralne” (WSP), 9(2014), nr 2(23), s. 33–54.

formacyjnym do Światowych Dni Młodzieży w Krakowie w pierwszym roku przygotowań skupiono się na „Słowie”, prezentując tym samym młodym treść kerygmatu. Drugi rok przygotowań koncentrował się na zagadnieniach związanych z poszczególnymi sakramentami (w tym także na ich liturgii), trzeci rok przypominał o *caritas*⁹. Ważnym elementem na drodze duchowych przygotowań do ŚDM stała się również peregrynacja symboli: krzyża i ikony Matki Bożej *Salus Populi Romani*. Była ona dla młodych okazją do głębszego zamyślenia nad sobą, stwarzała okazję do dłuższej modlitwy, mobilizowała do klękania u krtek konfesjonału, pomagając tym samym w bardziej owocnym przygotowaniu do spotkania młodych w Krakowie¹⁰.

Również przeżyte w Krakowie Światowe Dni Młodzieży stały się dla wielu duszpasterzy i katechetów okazją do tego, by lepiej poznać młodzież i poświęcić jej więcej czasu. Udowodniły, że człowiek, zwłaszcza młody, bardzo potrzebuje Ewangelii i jej głosicieli. Wspólnota Kościoła – jak nikt inny – może i powinna dawać dzisiejszemu człowiekowi trzy cenne dary: poczucie wspólnoty, żywe doświadczenie Boga i poważną wewnętrzną formację. Wobec powyższego nie sposób nie zauważyć, że Światowe Dni Młodzieży były dla Kościoła w Polsce i na świecie konkretnym dobrem duchowym. W pierwszej kolejności pomogły one młodym w odkryciu powszechności Kościoła. Młodzi katolicy, przybyli do Polski z najodleglejszych stron świata, pokazali swoim polskim rówieśnikom, że pod każdą szerokością geograficzną żyją ludzie, którzy tak samo wierzą, mają tę samą liturgię, spotykają na modlitwie tego samego Chrystusa – objawiającego prawdziwy sens życia. Ponadto Światowe Dni Młodzieży były także okazją do dostrzeżenia całego bogactwa form przeżywania wiary w różnych kulturach i językach (wystarczy wspomnieć ogromne zaangażowanie młodych w liturgii eucharystycznej czy przy prezentacji grup narodowych). Światowe Dni Młodzieży uświadomiły również, że – wbrew

⁹ O wymiarze formacyjnym ŚDM pisali szerzej m.in.: A. Kiciński, *Formacja młodzieży w nauczaniu Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Polski*, w: *Katechizować dzisiaj. Problemy i wyzwania*, red. J. Stala, Kielce 2004, s. 177–192; tenże, *Formacja społeczna młodych Polaków w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Katecheza w ujęciu Jana Pawła II*, red. J. Zimny, Sandomierz 2004, s. 125–135; tenże, *Młodzi nadzieją polskich rodzin w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Młodzież. Historia, teraźniejszość, przyszłość*, red. J. Zimny, Sandomierz 2004, s. 155–163; P. Mąkosa, *Światowe Dni Młodzieży w Krakowie – formacja i akcja?*, „Zeszyty Formacji Katechetów” (ZFK), 15(2015), nr 1, s. 21–30.

¹⁰ Zob. M. Szczodry, *Program formacyjny polskiej młodzieży w kontekście przygotowania do Światowych Dni Młodzieży Kraków 2016*, „Studia Paradyskie”, 26(2016), s. 219–238.

wszechobecnemu zeświecczeniu – wiara jest dzisiejszemu człowiekowi bardzo potrzebna, a przy tym nie jest ona tylko domeną ludzi starszych, ale że potrafi otworzyć serca rzeszy młodych.

O wartości Świątowych Dni Młodzieży przekonują także raporty badań uczestników tego wydarzenia, opracowane przez Narodowe Centrum Kultury i Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego¹¹. Z badań wynika jednoznacznie, że wyjątkowa była przede wszystkim skala omawianego wydarzenia – wzięły w nim udział osoby z blisko 200 krajów, a w Mszy Pośłania 31 lipca 2016 roku uczestniczyło przeszło 2,5 mln osób. Ponadto autorzy raportu pytali młodych o motywy uczestnictwa w Świątowych Dniach Młodzieży i oczekiwania z nim związane. Pośród najczęściej udzielanych odpowiedzi pojawiała się oczekiwanie doświadczenia obecności Boga (69%), chęć zobaczenia papieża (55%), poczucia jedności z ludźmi o tych samych wartościach (43%), chęć zawarcia nowych znajomości (17%)¹². Nader ciekawe wydają się być odpowiedzi na pytanie o źródło informacji o Świątowych Dniach Młodzieży i zachętę do udziału w tym wydarzeniu. Respondenci otrzymywali ją na ogół od znajomych (37%), w swoich wspólnotach parafialnych (27%) lub czerpali ją z sesji informacyjnych poświęconych Świątowym Dniom Młodzieży (7%)¹³. Pytani o korzyści udziału w Świątowych Dniach Młodzieży młodzi ludzie odpowiadali: będę miał bliższe relacje z Bogiem (68%), umocni się moje poczucie tożsamości katolickiej (63%), moja wiara i życie będą sobie bliższe (58%), spędzę miło czas (49%), nabiorę chęci do zaangażowania się w swojej parafii (16%)¹⁴.

W ramach przeprowadzonych badań ankietowych pytano młodych także o to, co im się podobało i co było szczególnie uciążliwe podczas Świątowych Dni Młodzieży w Krakowie? Do pozytywnych doświadczeń respondenci zaliczyli: bycie z rówieśnikami (97%), duma z bycia katolikiem (96%), czas spędzony z nowymi i starymi przyjaciółmi (94%), dobroć – Świątowe Dni Młodzieży wydobyły z ludzi to, co najlepsze (92%), poczucie obecności Boga (92%), bycie częścią dużej grupy młodych (92%), możliwość prowadzenia szczerych rozmów z rówieśnikami, otwartość (91%), Kraków i piękne pejzaże (86%). Do mankamentów

¹¹ Por. *Odbiór ŚDM i jego kulturowe konteksty. Raport z badania uczestników ŚDM Kraków 2016*, Warszawa 2016.

¹² Tamże, s. 8.

¹³ Tamże, s. 10.

¹⁴ Tamże, s. 12.

tego czasu zaliczono: źle zorganizowany transport (33%), opóźnienia, długie oczekiwanie na posiłki (30%), zbyt mało czasu na modlitwę (17%), nauczanie biskupów było nudne i oderwane od doświadczeń (4%), zbyt duża kontrola (1%)¹⁵.

W sondażu badani wskazywali wreszcie także, co było dla nich najważniejsze z punktu widzenia ich rozwoju duchowego. Za ważne z tej perspektywy uznano: Mszę Świętą na Błoniach pod przewodnictwem kardynała Stanisława Dziwisza (2,4%), katechezy z biskupami (9,6%), Drogię krzyżową na Błoniach (19,4), liturgię pojednania w Łagiewnikach (7,1%), Mszę Świętą Połania (32,3%)¹⁶.

Z przeprowadzonych badań ankietowych wyłania się konkretny obraz współczesnych młodych katolików: to ludzie szczerze szukający Boga i otwarci na Jego wezwanie, a jednocześnie spragnieni autentycznej relacji z drugim człowiekiem. Wielu spośród nich zdaje się szukać swojego miejsca w Kościele. Jednocześnie nie sposób pominąć milczeniem i tego, iż wychowani w gąszczu informacji i przyzwyczajeni do odpowiedniego standardu życiowego, są oni odbiorcami nader wymagającymi.

3. Duszpasterstwo i duszpasterze młodzieży po Świątowych Dniach Młodzieży

Zaprezentowany obraz współczesnych młodych ludzi uświadamia nie tylko konieczność objęcia współczesnych młodych ludzi stałą pomocą duszpasterską, ale mobilizuje duszpasterzy do poszukiwania nowych sposobów oddziaływania na młodzież. Działania te mogą podjąć jedynie tacy duszpasterze, którzy nie tylko zechcą poświęcić młodym swój czas i siły, ale także dobrze poznają potrzeby i oczekiwania tej szczególnej grupy społecznej.

Wyrazistym wzorem współczesnego duszpasterza młodzieży może być niewątpliwie sam papież Franciszek. Z prowadzonych badań wy-

¹⁵ Tamże, s. 51–52.

¹⁶ Tamże, s. 53. Zob. też R. Seweryn, *Uczestnicy megawydarzenia – Świątowych Dni Młodzieży*, http://www.dbc.wroc.pl/Content/37552/Seweryn_Uczestnicy_Megawydarzenia_Swiatowych_Dni_Mlodziezy_2017.pdf [1.12.2018]; *Świątowe Dni Młodzieży w archidiecezji łódzkiej*, w: *Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2016 r.*, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/24879/%C5%9AWIATOWE%20DNI%20M%C5%81ODZIE%C5%BBY.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [1.12.2018]; A. Zduniak, *Motywacje uczestnictwa w Świątowych Dniach Młodzieży w Krakowie i jego wpływ na życie religijno-społeczne uczestników na przykładzie pielgrzymów z archidiecezji warmińskiej*, „*Studia Warmińskie*”, 54(2017), s. 185–203.

nika, że młodzież chętnie go słucha i powszechnie uznaje za autorytet (we Włoszech prawie 90% młodych ludzi twierdzi, że papież jest dla nich autorytetem: podziwiają go i chcą naśladować). Franciszek, podobnie jak Jan Paweł II, stawia młodym wiele wymagań, jednocześnie docenia wkład młodych w budowanie „nowego świata”; ostrzega młodych przed „sprzedawcami dymu” i „kanapami szczęścia”, oferowanymi przez kulturę konsumpcyjną, proponując w zamian drogę wymagającą poświęcenia i rezygnacji z egoistycznych dążeń i pragnień. Mimo dzielącej go z młodymi różnicy wieku stara się nawiązać z nimi bezpośredni kontakt: uśmiecha się, żartuje, mówi młodzieżowym językiem. Jednocześnie nieustannie daje młodym konkretne świadectwo, swoim życiem potwierdza to, co mówi. Jest ubogi, prostolinijny, wrażliwy na potrzebujących.

Papież Franciszek zdaje się również przyciągać młodzież kierowanym do niej słowem – głosi kerygmat, a więc najprostsze i najważniejsze prawdy chrześcijaństwa. W centrum jego przepowiadania jest miłość Boga do każdego, bez względu na to, kim jest i jaki jest. Nie kokietuje jednak młodzieży, ale stawia wysokie wymagania, dotykając przy tym ich problemów i wychodząc naprzeciw ich zainteresowaniom. Jednocześnie wskazuje konkretne sposoby zaangażowania, żeby zapal młodzieży skierować na właściwe i konkretne tory. Analizując treść papieskiego nauczania do młodych nie sposób nie zauważyć, że chociaż Franciszek mówi prawdę, także trudną prawdę o Kościele, jednocześnie zdaje się rozumieć to, o czym głośno mówią czy myślą młodzi Kościoła. Głosząc prawdę o świętości Kościoła i prawdę o wspólnotcie Kościoła, wyzwala w młodych szczególną troskę o dalszą odpowiedzialność za tę wspólnotę i ukazuje jej wartość w życiu chrześcijanina.

Analizując treść papieskiego nauczania do młodzieży oraz działania papieża Franciszka na rzecz młodych, warto spojrzeć nań w kategorii wzoru współczesnego duszpasterza. Nie sposób przy tym nie zauważyć, że może on inspirować duszpasterzy pracujących z młodymi na różnych kontynentach, w różnorodnej rzeczywistości społecznej, politycznej i ekonomicznej.

Duszpasterska posługa papieża wobec młodych powinna być dla współczesnych duszpasterzy w pierwszej kolejności zachętą do całkowitego poświęcenia się działalności ewangelizacyjnej. Sam papież nazywa pierwszy krok na tej drodze nawróceniem misyjnym: „Każdy jest wezwany do misyjnego nawrócenia” (EG, n. 30), do „wyjścia z własnej

wygody i zdobycia się na odwagę, by dotrzeć na wszystkie peryferia świata potrzebujące światła Ewangelii” (EG, n. 20). By uczynić ów krok, od duszpasterza wymaga się przede wszystkim wyjścia ze strefy własnego komfortu. Jeśli nie uczyni on z ewangelizacji sensu swojego życia, jeśli nie poświęci temu dziełu wszystkiego: swoich sił, czasu, a jeśli trzeba nawet własnych środków materialnych, jego działania pozostaną bezowocne (nie przyniosą żadnych efektów, ani nie spowodują wyraźnych zmian w życiu młodych). Proces ewangelizacji wymaga od ewangelizatora (także księdza) wyjścia poza siebie. To wychodzenie oznacza docieranie do innych, czyli bliskość. Miłość jest zawsze przekazywana, dąży do komunikacji, a nigdy do izolacji.

Drugim ważnym komponentem współczesnego duszpasterstwa młodzieży wydaje się być budowanie właściwych relacji z młodzieżą. Potrzeba ta wynika z faktu, iż żaden młody człowiek nie przyjmie niczego, choćby pięknej i dobrej prawdy, od tego, z kim pozostaje w konflikcie. Jeśli zatem duszpasterz wejdzie w konflikty z odbiorcami swojej posługi, nigdy nie będzie w stanie dotrzeć do nich z prawdą o potrzebie przemiany serca. Nie chodzi o to, żeby szukać taniej popularności, ale ważne jest wzbudzenie zaufania u młodych. Jeśli się to uda, jest szansa na to, że młodzi bardziej będą słuchać i owocniej przyjmować treść nauczania swoich duszpasterzy. „Normalność”, unikanie sztucznych barier, otwiera ludzkie serca. Prawdę tę w sposób szczególny akcentuje także papież Franciszek, przypominając: „zamiast postrzegać nas jako ekspertów od apokaliptycznych diagnoz albo posępnych sędziów z upodobaniem doszukujących się wszelkich niebezpieczeństw lub dewiacji, byłoby dobrze, żeby nas odbierano jako radosnych zwiastunów wzniosłych propozycji, kustoszy dobra i piękna, jaśniejących w życiu wiernym Ewangelii” (EG, n. 168)¹⁷.

Innym, ważnym elementem, gwarantującym owocność posługi duszpasterskiej wśród młodych, wydaje się być odwaga duszpasterzy w udzielaniu odpowiedzi na młodzieńcze pytania. Aby było to możliwe, niejednokrotnie konieczne wydaje się bliższe poznanie języka młodych. Język ten niejednokrotnie różni się znacznie od tego, którym posługują się dorośli.

¹⁷ Zob. też M. Bronikowski, *Duszpasterze w oczach młodzieży: rekonesans socjologiczno-pastoralny*, WSP, 3(2006), s. 233–259; T. Kwaśniewski, *Dziesięć przykazań dobrego proboszcza*, <https://nto.pl/dziesiec-przykazan-dobrego-proboszcza/ar/4106809> [2.12.2018].

Poważny problem w procesie tworzenia właściwego wizerunku młodych jest także fakt, iż w debacie publicznej nader często podejmuje się próby narzucenia społeczeństwu fałszywego wizerunku młodych (jako zagrożonych, zagubionych, „straconych” i bezradnych). Często niewłaściwy jest także proponowany sposób rozwiązywania ich problemów (pod okiem dorosłych, z uwzględnieniem ich perspektywy, ich wyobrażeń o świecie i w zakresie przez nich uznanym za właściwy). Tymczasem młodzi zdają się lepiej wyczuwać świat, w którym żyją i z którym muszą sobie radzić, w którym muszą podejmować ważne dla własnej przyszłości decyzje. Chcą być odpowiedzialni i samodzielni. Potrafią stawić czoła własnym problemom i nowym wyzwaniom. Wielu tych, którzy wyjechali w poszukiwaniu pracy, w nowych miejscach poza granicami ojczyzny inicjowało życie grup parafialnych, modlitewnych i eucharystycznych, dając wspaniałe świadectwo swojej kościelnej tożsamości. Wobec powyższego młodzieży często potrzebne jest wsparcie i dobra rada doświadczonego duszpasterza, warto przy tym pamiętać, że nie może to być przekaz jednokierunkowy, oparty na „kondominium” starszych ze starszymi, którzy wiedzą lepiej, nie ufają młodym i boją się konfrontacji z ich punktem widzenia. Dziś to starsi powinni otworzyć się na młodych, bo grzech stereotypów i niewiedzy jest po ich stronie.

Podejmując pracę z młodzieżą duszpasterze muszą pamiętać także o tym, aby kierowane do młodych przesłanie było rzetelnym i autentycznym głoszeniem Dobrej Nowiny o zbawieniu. Szczególnie ważnym kluczem, który może otworzyć dziś drzwi do serc młodzieży, wydaje się być przy tym właściwy przekaz Ewangelii. Podstawowym błędem popełnianym na tej płaszczyźnie jest przedstawianie chrześcijaństwa tylko i wyłącznie jako zbioru nakazów i zakazów. Dodatkowo niechęć młodych może wzbudzać forma przekazu. Jak słusznie zauważa papież Franciszek: „Są chrześcijanie, którzy wydają się przyjmować klimat Wielkiego Postu bez Wielkanocy” (EG, n. 8). Można zatem jednoznacznie stwierdzić, że duszpasterz, który chce dziś dotrzeć do młodzieży, powinien żyć radością i głosić ją ludziom¹⁸.

Ważnym zadaniem dla współczesnego duszpasterstwa młodzieży wydaje się być także konieczność pomagania młodym w osobistym do-

¹⁸ P. Mąkosa, *Ewangelizacyjny wymiar katechezy*, w: *Katecheza w swoich podstawowych wymiarach*, red. J. Czerkawski, Kielce 2013, s. 169–178.

świadczeniu Boga w modlitwie i sakramentach. Realizacja wspomnianego zadania powinna w pierwszej kolejności sprowadzać się do tego, żeby umożliwić im doświadczenie Boga. Warto więc organizować adoracje Najświętszego Sakramentu, msze dla młodzieży i inne celebracje. Koniecznie trzeba przy tym zadbać o nastrój, oświetlenie, muzykę oraz odpowiednie śpiewy (powinny one poruszać serce i pomagać doświadczyć Boga). Niezbędne wydaje się także zadbanie o mistycyzm miejsca i mistycyzm przekazu.

Poważne wyzwanie dla współczesnego duszpasterstwa stanowi również fakt, iż wielu młodych dzisiaj traktuje Kościół jako instytucję usługodawczą. Parafia kojarzy im się z kartkami, zaświadczeniami i wieloma wymaganiami niemożliwymi do zrealizowania. Wobec powyższego konieczne jest dziś pokazywanie innego oblicza parafii. Chodzi o to, żeby młodzi ludzie doświadczyli w parafii prawdziwej wspólnoty, żeby czuli się tu akceptowani, żeby zostali włączeni w przygotowanie liturgii, w działalność charytatywną, w różne inne inicjatywy (parafia powinna stać się naturalną częścią ich życia). Szczególną szansą na zatrzymanie odpływu młodzieży ze wspólnoty Kościoła wydaje się być także dobrze przeżyte przygotowanie do bierzmowania. To właśnie podczas jego trwania młodzi, którzy często nie mają doświadczenia osobistej więzi z Bogiem, powinni nie tylko dostrzec Jego rolę i znaczenie w swoim codziennym życiu, ale także odkryć wartość Kościoła jako wspólnoty¹⁹.

Mając na względzie dobro młodych, warto dziś pomyśleć także o duszpasterskim wykorzystaniu inicjatyw podjętych podczas przygotowań do Świątowych Dni Młodzieży w Krakowie²⁰. Są one szczególnie cenne także dlatego, że w znakomitej większości są to pomysły opracowane przez młodych, którzy uruchomili swoją „wyobraźnię miłosierdzia”.

Pierwszym z nich był projekt Młodzi Misjonarze Miłosierdzia. Jego założeniem było stworzenie sieci Młodych Misjonarzy Miłosierdzia w całej Polsce. Ich zadaniem miało być uczenie siebie i innych nowej wyobraźni miłosierdzia, by tym samym wspierać proces nieustannej przemiany otaczającej młodych rzeczywistości.

¹⁹ Zob. M. Winiarski, *Jaka katecheza w parafii przygotowująca do sakramentu bierzmowania*, w: *Katecheza w parafii*, red. M. Zając, Lublin 2016, s. 19–34.

²⁰ Por. A. Kiciński, *Świątowe Dni Młodzieży laboratorium nowej ewangelizacji*, w: *Nowa ewangelizacja w nowej katechezie*, red. P. Mąkosa, Rzeszów 2013, s. 57–71.

Drugą ważną inicjatywą był „raban miłosierdzia”! Propozycja ta wpływa z faktu głębokiej refleksji młodych nad treścią nauczania papieża Franciszka, który zachęcał: „nie wypełniamy naszych ust ładnymi słowami o ubogich! Spotkajmy ich, spójrzmy im w oczy, wysłuchajmy ich”.

Kolejnym ważnym projektem realizowanym przez młodzież w ramach przygotowania do Światowych Dni Młodzieży był projekt „L4”. Głównym założeniem programu było, aby przy parafiach powstały grupy młodych opiekujących się systematycznie chorymi²¹.

Ciekawą propozycją skierowaną do młodych przez organizatorów Światowych Dni Młodzieży były także wspólnoty, które miałyby się nazywać „Mateusz 25”. Nazwa tych grup nie jest przypadkowa. Była ona zainspirowana fragmentem Ewangelii (Mt 25, 34): „Pójdźcie, błogosławieni Ojca mego, weźcie w posiadanie królestwo, przygotowane wam od założenia świata!”. Jest to słowo, które papież zostawił jako główne przesłanie dla młodych ludzi i z którym ich posyła. Zawiera ono dobrze znane młodym, choćby z katechezy, uczynki miłosierne oraz zachętę do ich praktykowania²².

Pracując dziś w parafiach z młodymi i dla młodych warto zadbać także o to, aby nieustannie rozwijać dobro zapoczątkowane podczas przygotowań do Światowych Dni Młodzieży. Należy zatem zatroszczyć się w pierwszej kolejności o kontynuację systematycznych spotkań dla młodych w parafii. Konieczność ta zdaje się wynikać z tego, że młodzież potrzebuje najpierw rozmowy na tematy fundamentalne, dotyczące sensu życia, źródła szczęścia, istnienia Boga, wiarygodności chrześcijaństwa i Kościoła, a także podstawowych problemów moralnych. Zapraszając młodzież na spotkania formacyjne warto wykorzystać pierwszy w Polsce *Ewangelizacyjny Katechizm Młodych*²³. To katechizm, który odpowiada

²¹ Zob. S. Łabendowicz, *Wychowanie przez wolontariat w szkole i parafii*, ZFK, 17(2017), nr 4, s. 37–44; J. Wojtkun, *Wolontariat doświadczeniem wiary i bezinteresownej miłości*, ZFK, 17(2017), nr 4, s. 45–50.

²² O innych godnych uwagi propozycjach duszpasterskich dla młodzieży piszą m.in.: J. Kurosz, *Rekolekcje wielkopostne jako element duszpasterstwa młodzieży*, WSP, 9(2014), nr 2(23), s. 89–106; Ł. Nycz, *Jaką młodzież spotykamy na rekolekcjach organizowanych przez grupy, ruchy i stowarzyszenia religijne*, w: *Katecheza w parafii*, s. 220–224; A. Rayzacher-Majewska, *Z Dobrą Nowiną wśród „tweetów” i „lajków” – media społecznościowe wsparciem dla duszpasterstwa młodzieży*, WSP, 9(2014), nr 2(23), s. 107–120.

²³ P. Mąkosa, *Największa jest Miłość. Ewangelizacyjny Katechizm Młodych*, Lublin 2015; zob. też: J. Borowicz, *Katechizm „Największa jest miłość” narzędziem ewangelizacji młodzieży szkół ponadgimnazjalnych*, ZFK, 17(2017), nr 1, s. 112–114.

na najważniejsze pytania młodzieży. Piękna jest także forma oraz grafika dostosowana do młodych ludzi. Każda część katechizmu rozpoczyna się od listu młodego człowieka, który bez ogródek prosi o odpowiedź na nurtujące go problemy. Wśród nich są następujące: Czy Bóg istnieje? Czy Chrystus naprawdę zmartwychwstał? Czy Kościół jest jeszcze potrzebny? Dlaczego na świecie jest tyle zła? Czy szatan i piekło istnieją? Czy Kościół jest wrogiem seksu? Co będzie po śmierci? Kiedy będzie koniec świata? Po przedstawieniu problemu w formie listu następuje próba odpowiedzi na poruszone kwestie. *Katechizm* nie zawiera jednak obszernych, teologicznych wywodów, ale odpowiada na młodzieńcze pytania w sposób bardzo przystępny i syntetyczny. *Ewangelizacyjny Katechizm Młodych* został pomyślany jako prezent dla młodzieży z różnych okazji, szczególnie jako pamiątka przyjęcia sakramentu bierzmowania, prezent z okazji 18-tych urodzin itp., dzięki czemu ma on szansę przy różnych okazjach trafić w ręce młodych. Równolegle, zostały przygotowane konspekty zamieszczone na stronie www.kulkat.pl. Wspomniane pomoce mogą stanowić inspirację dla pracujących z grupami w różnym wieku i w różnych środowiskach.

* * *

Światowe Dni Młodzieży bez wątpienia stały się sukcesem na skalę międzynarodową. Szacuje się, że było w nie zaangażowanych tylko około 3% Polaków w wieku od 16 do 30 lat. Wielu twierdzi jednak, że mimo nakładu sił i środków w wielu parafiach były one jedynie wydarzeniem o charakterze „akcji duszpasterskiej”, a wielu duszpasterzy przepało ten czas, licząc jedynie na to, że Światowe Dni Młodzieży samoczynnie staną się okazją do wielkiego obudzenia duszpasterskiego i pozwolą bez żadnego zaangażowania duszpasterskiego na obudzenie życia religijnego młodych. W wielu środowiskach Światowe Dni Młodzieży zainspirowały również do stawiania pytań o to, jak roztropnie wykorzystać dobro, jakie zrodziło się w ramach przygotowania i realizacji tego ważnego wydarzenia. Myślenie o tym, że nastąpi samoczynne dojrzewanie owoców tych dni, wydaje się być jedynie mało realistycznym życzeniem. Wszak Światowe Dni Młodzieży to przede wszystkim wydarzenie akcyjne (choć dobrze przygotowane). Jako Polacy świetnie czujemy się w tego typu projektach; mamy w genach tę akcyjność: trudniej przychodzi nam praca „pozytywistyczna”, od podstaw. Owa akcyjność jest piętą achillesową duszpasterstwa, dlatego warto nieustannie pytać o to, jak w kolejnych

latach pomnażać dobro powstałe podczas Świątowych Dni Młodych w Krakowie.

Podczas Mszy Rozesłania papież Franciszek prosił młodych: „Nie zatrzymujcie się na powierzchni rzeczy i nie ufajcie światowym liturgiom pozorów, «makijaży» duszy. Dobrze zainstalujcie połączenie bardziej stabilne, serce, które niestrudzenie widzi i przekazuje dobro. [...] Moglibyśmy powiedzieć, że Świątowy Dzień Młodych rozpoczyna się dziś i trwać będzie jutro, w domu, bo od teraz to tam Jezus chce ciebie spotykać. Pan [...] chce przyjść do twego domu, być obecnym w twoim codziennym życiu: w nauce, studiach i pierwszych latach pracy, przyjaźniach i uczuciach, planach i marzeniach. [...] Jakże bardzo ufa, że pośród wszystkich codziennych kontaktów i czatów na pierwszym miejscu będzie złota nić modlitwy! Jakże bardzo pragnie, [...] aby Jego Ewangelia stała się twoją i była twoim «nawigatorem» na drogach życia. [...] Zaufajcie pamięci Boga. Jego pamięć nie jest «twardym dyskiem», który rejestruje i zapisuje wszystkie nasze dane, ale czułym współczującym sercem, które cieszy się trwale usuwając wszelkie nasze ślady zła. [...] W milczeniu wspominajmy to spotkanie, podtrzymujmy pamięć obecności Boga i Jego Słowa, rozbudzajmy w sobie głos Jezusa, który wzywa nas po imieniu”²⁴.

Przedstawiona propozycja nie jest łatwa, dlatego warto pamiętać, że „nikt nie może podjąć walki, jeśli nie wierzy w zwycięstwo. Kto zaczyna bez ufności, stracił wcześniej połowę bitwy i zakopuje własne talenty. Nawet z bolesną świadomością własnej kruchości trzeba kroczyć naprzód i nie poddawać się oraz przypominać sobie to, co Pan powiedział do św. Pawła: «Wystarczy ci mojej łaski. Moc bowiem w słabości się doskonali» (2Kor 12, 9)” (EG, n. 85).

STRESZCZENIE

Przeżywane w Krakowie Świątowe Dni Młodych, Jubileusz Miłosierdzia oraz 1050. rocznica chrztu Polski były bez wątpienia najważniejszymi wydarzeniami religijnymi ostatniej dekady i stanowiły dla Kościoła szansę rozbudzenia duszpasterstwa młodych Polaków. Celem niniejszego opracowania jest ukazanie Świątowych Dni Młodych jako swoistego fundamentu dla współczesnego duszpasterstwa młodych. Aby osiągnąć zamierzony cel, niezbędne wydawało się opisanie najpierw samych

²⁴ Franciszek, pap., *Homilia wygłoszona w Brzegach, podczas Mszy Św. na zakończenie Świątowych Dni Młodych 31 lipca 2016 roku*, <http://archive.krakow2016.com/przemowienie-papieza-franciszka-z-brzegow.html> [3.12.2018].

uczestników wspomnianego wydarzenia duszpasterskiego. W następnej kolejności przyjrano się młodym ludziom uczestniczącym w Światowych Dniach Młodzieży, a następnie wskazano nowe formy docierania do młodych przy jednoczesnym uwzględnieniu inicjatyw podejmowanych w ramach przygotowań do Światowych Dni Młodzieży w Krakowie.

Słowa kluczowe: duszpasterstwo, katecheza, Kościół, młodzież, Światowe Dni Młodzieży.

SUMMARY

The World Youth Day celebrated in Krakow, the Jubilee of Mercy and the 1050th anniversary of the baptism of Poland were undoubtedly the most important religious events of the last decade. These events were a chance for the Church to awaken the pastoral care of young Poles. The aim of this study is to show the World Youth Day as a kind of foundation for contemporary youth pastoral care. To achieve the intended goal, it seemed necessary to describe the participants of this pastoral event first and foremost. Next, a closer look at young people participating in the World Youth Day was taken, and then new forms of reaching young people were pointed considering the initiatives undertaken as part of preparations for the World Youth Day in Krakow.

Key words: pastoral care, catechesis, Church, youth, World Youth Day.

BIBLIOGRAFIA

- Franciszek, pap., *List [...] do młodych przed Synodem*, <https://episkopat.pl/tekst-listujca-swietego-franciszka-do-mlodych-przed-synodem/> [30.11.2018].
- Franciszek, pap. *Homilia wygłoszona w Brzegach podczas Mszy św. na zakończenie Światowych Dni Młodzieży 31 lipca 2016 roku*, <http://archive.krakow2016.com/przemowienie-papieza-franciszka-z-brzegow.html> [3.12.2018].
- Borowicz J., *Katechizm „Największa jest miłość” narzędziem ewangelizacji młodzieży szkół ponadgimnazjalnych*, „Zeszyty Formacji Katechetów”, 17(2017), nr 1, s. 108–114.
- Bronikowski M., *Duszpasterze w oczach młodzieży. Rekonesans socjologiczno-pastoralny*, „Warszawskie Studia Pastoralne”, 3(2006), s. 233–259.
- Hysa B., *Zarządzanie różnorodnością pokoleniową*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej”, z. 97(2016), s. 385–398.
- Kiciński A., *Formacja młodzieży w nauczaniu Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Polski*, w: *Katechizować dzisiaj. Problemy i wyzwania*, red. J. Stala, Kielce 2004, s. 177–197.
- Kiciński A., *Formacja społeczna młodych Polaków w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Katecheza w ujęciu Jana Pawła II*, red. J. Zimny, Sandomierz 2004, s. 125–135.

- Kiciński A., *Młodzi nadzieją polskich rodzin w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Młdzież. Historia, terażniejszość, przyszłość*, red. J. Zimny. Sandomierz 2004, s. 155–163.
- Kiciński A., *Światowe Dni Młdzieży laboratorium nowej ewangelizacji*, w: *Nowa ewangelizacja w nowej katechezie*, red. P. Mąkosa, Rzeszów 2013, s. 57–71.
- Kulpaczyński S., *Psychologia rozwojowo-wychowawcza nie tylko dla katechetów*, Lublin 2009.
- Kurosz J., *Rekolekcje wielkopostne jako element duszpasterstwa młdzieży*, „Warszawskie Studia Pastoralne”, 9(2014), nr 2(23), s. 89–106.
- Kwaśniewski T., *Dziesięć przykazań dobrego proboszcza*, <https://nto.pl/dziesiec-przykazan-dobrego-proboszcza/ar/4106809> [2.12.2018].
- Łabendowicz S., *Wychowanie przez wolontariat w szkole i parafii*, „Zeszyty Formacji Katechetów”, 17(2017), nr 4, s. 37–44.
- Mąkosa P., *Ewangelizacyjny wymiar katechezy*, w: *Katecheza w swoich podstawowych wymiarach*, red. J. Czerkawski, Kielce 2013, s. 169–178.
- Mąkosa P., *Największa jest Miłość. Ewangelizacyjny Katechizm Młodych*, Lublin 2015.
- Mąkosa P., *Światowe Dni Młdzieży w Krakowie – formacja i akcja*, „Zeszyty Formacji Katechetów”, 15(2015), nr 1, s. 21–30.
- Nycz Ł., *Jaką młdzież spotykamy na rekolekcjach organizowanych przez grupy, ruchy i stowarzyszenia religijne*, w: *Katecheza w parafii*, red. M. Zając, Lublin 2016, s. 220–224.
- O co młodzi pytali papieża i ojców synodalnych?*, <https://ekai.pl/o-co-mlodzi-zapytali-papieza-i-ojcow-synodalnych/> [30.11.2018].
- Odbiór ŚDM i jego kulturowe konteksty. Raport z badania uczestników ŚDM Kraków 2016*, Warszawa 2016.
- Pierożek W., *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii a duszpasterstwo młdzieży*, „Seminare”, 20(2004), s. 181–194.
- Rayzacher-Majewska A., *Z Dobrą Nowiną wśród „tweetów” i „lajków” – media społecznościowe wsparciem dla duszpasterstwa młdzieży*, „Warszawskie Studia Pastoralne”, 9(2014), nr 2(23), s. 107–120.
- Seweryn R., *Uczestnicy megawydarzenia – Światowych Dni Młdzieży*, http://www.dbc.wroc.pl/Content/37552/Seweryn_Uczestnicy_Megawydarzenia_Swiatowych_Dni_Mlodziezy_2017.pdf [1.12.2018].
- Szczodry M., *Program formacyjny polskiej młdzieży w kontekście przygotowania do Światowych Dni Młdzieży Kraków 2016*, „Studia Paradyskie”, 26(2016), s. 219–238.
- Światowe Dni Młdzieży w archidiecezji łódzkiej*, w: *Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2016 r.*, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/24879/%C5%9AWIATOWE%20DNI%20M%C5%81ODZIE-%C5%BBY.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [1.12.2018].
- Święs K., *Obraz współczesnej młdzieży w Polsce*, „Warszawskie Studia Pastoralne”, 9(2014), nr 2(23), s. 33–54.

- Tapscott D., *Cyfrowa dorosłość. Jak pokolenie sieci zmienia nasz świat*, Warszawa 2010.
- Winiarski M., *Jaka katecheza w parafii przygotowująca do sakramentu bierzmowania*, w: *Katecheza w parafii*, red. M. Zając, Lublin 2016, s. 19–34.
- Wojtkun J., *Wolontariat doświadczeniem wiary i bezinteresownej miłości*, „Zeszyty Formacji Katechetów”, 17(2017), nr 4, s. 45–50.
- Zazzo B., *Oblicza młodości. Psychologia różnicowa wieku dorastania*, Warszawa 1972.
- Zduniak A., *Motywacje uczestnictwa w Światowych Dniach Młodzieży w Krakowie i jego wpływ na życie religijno-społeczne uczestników na przykładzie pielgrzymów z archidiecezji warmińskiej*, „Studia Warmińskie”, 54(2017), s. 185–203.